

SINE PRESE, SINE PRETIO, SINE POCULO?: ВИБОРИ ЯК ПОДІЯ В СЮЖЕТІ «РОМАНУ ВЕЛИКОЇ ДОРОГИ» Г. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА ТА Ч. ДІККЕНСА

У статті досліджуються вибори як подія в сюжетах романів «Жизнь и похождения Петра Степанова сына Столбикова, помещика в трех наместничествах. Рукопись XVIII века» українського письменника Г. Квітки-Основ'яненка та «The Posthumous Papers of the Pickwick Club» англійського романіста Ч. Діккенса. Простежено, як вибори уподібнено азартній грі, справжньому змаганням між учасниками виборчого процесу, який набуває рис «вибуху» в житті провінційних міст.

Ключові слова: жанр, роман великої дороги, подія, провінційні вибори.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасному літературознавстві жанровому різновиду «роману великої дороги» присвячено не так вже й багато праць, серед яких можна виокремити дослідження М. Соколянського, І. Жаборюк, М. Купченко та ін. Літературознавці спрямовують свою увагу переважно на період розквіту цього жанрового різновиду – літературу XVIII ст. Тому осторонь залишаються проблеми продовження традиції «роману великої дороги» в українській літературі XIX ст., зокрема у творчості Г. Квітки-Основ'яненка. Продуктивним видається компаративне зіставлення російськомовного роману «Жизнь и похождения Петра Степанова сына Столбикова, помещика в трех наместничествах. Рукопись XVIII века» (1841) з романом «The Posthumous Papers of the Pickwick Club» (1836–1837) відомого романіста Ч. Діккенса. Цей роман, як відомо, став першим серйозним успіхом англійського письменника і від розрізнених фейлетонів – супровідних текстів до гравюр – пройшов шлях до цілісного сатиричного твору, одного з найбільш відомих у жанровому різновиді «роману великої дороги».

Аналіз досліджень цієї проблеми. Досі романи «Жизнь и похождения ... Столбикова...» та роман «The Posthumous Papers of the Pickwick Club» Ч. Діккенса не були об'єктом компаративного дослідження (хоча інший роман українського автора – «Пан Халявский» – вже типологічно зіставлявся з першим великим твором англійського письменника [3]).

Формулювання мети статті. М. Соколянський виокремив основні ознаки жанрового різновиду «роману великої дороги»: героєві властива внутрішня конфліктність, яка проявляється у його діях («безумець» у тверезому антигуманному світі); художній простір лінійний і цілеспрямований; наратор домінує над подієвим рядом, дозволяючи собі «втручатися» в оповідь коли і де завгодно, часто вступаючи у діалог з читачем [8, с. 68–72]. Захоплення історичного часу в «романах великої дороги» відбувається через «вторгнення» уявлень персонажа на «територію» конкретних реалій, характерних для певної доби.

У нашому аналізі ми хотіли б зупинитися на типології зображення в романах однієї з характерних прикмет зображуваних епох та водночас одного з важливих способів здійснення народовладдя – проведення виборів – які, зрозуміло, мають свою національну, історичну та соціокультурну специфіку.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Головний герой роману «Жизнь и похождения ... Столбикова...» Г. Квітки-Основ'яненка Петро Столбиков є безпосереднім учасником виборів, щоправда, на відміну від зображених парламентських виборів у «The Posthumous Papers» Ч. Діккенса, значно менших за масштабом і значущістю – йдеться лише про обрання нового предводителя повітового дворянства.

Г. Квітка-Основ'яненко знав про особливості провінційних виборів із власного досвіду, адже з грудня 1814 р. чотири рази поспіль обирався на посаду предводителя дворянства Харківського повіту, аж поки не перейшов на вищий шабель – наприкінці 1827 р. став предводителем губернського дворянства. Утім, отримавши цю посаду від брата Андрія Квітки, достроково складає повноваження вже у травні наступного року. Достеменною причиною цього раптового припинення сходження по кар'єрній драбині невідома, але літературознавці часто проводять паралелі з можливими негативними відгуками про перші комедії літератора-початківця – «Приезжий из столицы, или суматоха в уездном городе» і «Дворянские выборы», які на той час перебували на цензурному розгляді й були відомі певному колу людей у Санкт-Петербурзі. Тому харківський драматург міг стати жертвою звинувачень або ж підозр у політичній нелояльності й «добровільне» подання про відставку могло бути вимушеним. Щоправда, причиною відставки міг слугувати й серйозний конфлікт із якимись представниками місцевої еліти через розбіжності в поглядах на адміністрування Хар-

ківського інституту шляхетних панянок, як про це скаржить письменник у листі до П. Плетньова [5, т. 7, с. 217]. Як відомо, інститут був заснований на пропозицію Г. Квітки-Основ'яненка ще 1812 р., і він ретельно опікувався своїм дітищем, часто виступаючи в ролі мецената.

Згадана класицистична комедія «Дворянские выборы» (1829), як і наступна комедія-сиквел «Дворянские выборы, часть вторая, или Выбор исправника» (1830), була сміливою на свій час сатирою на нечесні вибори дворянства у провінції. Обидва твори наснажені просвітницьким концептом про позитивний вплив гуманістичних ідей на суспільство, яке можна перебудувати з допомогою відповідного морального виховання та військової служби. Про певні зловживання на виборах у романі лише згадується, а в комедіях написано більш широко – як наприклад, про ганебну поведінку дворян перед виборами та їхні зізнання щодо корисливих інтересів посідання тих чи тих посад у повіті. На відміну від роману, у п'єсі «Дворянские выборы» все ж перемагають носії чеснот: попри зухвале шахраювання Кожедралова та Староплутова, до влади приходять чесні та справедливі дворяни.

Чому ж вибори дворянства на місцях як соціально значуща подія так часто стають об'єктом уваги письменника? Як відомо, впроваджене Катериною II «Учреждение для управления губерний» у 1775 р. утвердило централізовану та консолідовану систему управління імперією, яка передбачала чіткий розподіл гілок влади й представництво монарших інтересів на місцях. При цьому відчутна роль відводилася саме дворянству (через 10 років після «Учреждения» було прийнято і надзвичайно важливу для законодавчого оформлення на державному рівні дворянських прав на самоврядування «Грамоту на права, вольности и преимущества благородного российского дворянства»), яке також здійснювало реалізацію власних «жалуваних прав», беручи активну участь у керуванні губернією, внутрішньостановому самоуправлінні та маючи навіть привілей впливати на державну політику. Про специфіку втілення управлінських прав через посередництво губернських та повітових дворянських зібрань стисло й водночас дотепно написав В. Ключевський: «В губернському місті через кожні три роки для місцевого дворянства наступала на декілька днів періодична суєта ораторська, виборча і гастрономічна; але на дворянських зібраннях не читали ані доповідей про загальне становище справ у губернії, ані звітів виборних посадових осіб про свої дії за відслужене трьохліття, не проводилися ревізії та перевірки їхньої діяльності»

[6, с. 77–78]. Отже, український письменник не перебільшував – на правду тогочасний рівень контролю за діяльністю губернських та повітових предводителів дворянства та інших посадовців, як і за дотриманням морально-етичних і процесуальних норм на виборах, був украй низьким.

У романі «Жизнь и похождения ... Столбикова...» Г. Квітка-Основ'яненко дає широку панораму всіх передвиборчих засобів, до яких вдається честолюбна та хитра дружина головного героя – Авдотья Макарівна. Перший етап фальшування результатів передбачає наймання дворян, які з тих чи інших причин не могли б пройти майнового цензу. Про них автор відгукується зневажливо – це ледарі, що не бажають служити (від обов'язкової військової чи адміністративної служби дворян було звільнено вже згадуваним указом Петра III «О даровании вольности и свободы всему российскому дворянству»). Щоправда, на час написання роману майновий ценз для кандидатів було скасовано через катастрофічний брак охочих обіймати малоприбуткові виборні посади чи навіть брати участь у віддалених від столиці дворянських зібраннях провінційних міст і містечок, а от для виборців з правом голосу вимоги до майна стали ще вищими; так само було встановлено штрафні санкції для тих, хто уникав участі у зібраннях і відповідно самоусувався від управління. Тож, – зазначає американський історик С. Беккер, – держава прозоро давала зрозуміти, що дворянські права в її інтерпретації – це обов'язок, а не привілей [2, с. 35]. На практиці ж, як зауважує Г. Квітка-Основ'яненко, дворяни найчастіше розглядали можливі виборні посади лише як джерело додаткових прибутків та вигідний предмет торгу.

У комедіях про вибори письменник докладно описав «контингент» безмовних дворян-п'яниць, які отримували від своїх наставників чіткі вказівки щодо вибору «потрібних» людей, проходили неабияку муштру від своїх «покровителів», і саме вони, попри жалюгідну роль маріонеток, впливали на остаточний підсумок голосування [5, т. 1, с. 115–119]. Показовим є те, що, як прочитуємо у романі, від використання переодягнених у «червоні мундири» так званих «запасних дворян» Авдотья Столбикова відмовляється як від застарілого та скомпрометованого «способу», який тепер практикується лише під час обрання посадовців нижчих – суддів та капітанів-справників. Отож, простежується й певна «еволюція» виборчих фальсифікацій.

Кмітлива дворянка з провінції придумує новий спосіб реклами та просування свого чоловіка у вищих колах повітового міста – через помпезність званих обідів і поширення чуток. У день виборів Авдотья Макарівна підступно усуває опонентів – розсудливих і чесних дворян, які відкидали можливість обрання малоосвіченої людини без досвіду на високу посаду, влаштувавши з допомогою продажного лікаря харчове отруєння на званому бенкеті. Цей та інші успішні «методи» дали змогу вже після виборів Столбикову з подивом для себе висновувати: «Итак, всеми возможными, *крепкими и слабыми*, средствами и, можно сказать, всеми неправдами избран был в предводители дворянства целого уезда – я, прапорщик в отставке, не служивший по выборам ни в какой службе, не знающий должности своей, незнакомый с дворянами и неизвестный им, а славящийся только богатством своим и возможностью роскошно угощать» [5, т. 5, с. 346].

Зрозуміло, що такі закиди у творі могли сприйматися не тільки як констатація екстраординарної, нетипової події зі значною часткою художнього вимислу, але і як прозорий натяк на недосконалість внутрішньостанового самоврядування дворянства й, відповідно, на суттєві дефекти державного устрою імперії, освяченого «височайшими» указами¹. Тож автор мав усі підстави побоюватися проведення можливих аналогій з реальними представниками харківського бомонду після виходу «Пустолобова»² й можливу втрату через це бажаної посади совісного судді [5, т. 7, с. 222]. І вже через два роки, знову ж таки з остраху перед можливими звинуваченнями та негативними рецензіями літературних критиків на зразок недоброзичливця Й. Сеньковського, він просить П. Плетньова заопікуватися пересиланням 3-ї частини роману для внесення змін саме «про предмет виборів» [5, т. 7, с. 297].

Попри помітну відмінність історико-культурних ситуацій – у романі «The Posthumous Papers of the Pickwick Club» Ч. Діккенса йдеть-

¹ Порівняймо з неувираженою констатацією з мемуарів сучасника Г. Квітки-Основ'яненка – російського письменника та вченого А. Болотова – про одне з дворянських зібрань 1780-х рр., у якому той брав участь: «Я ... дивився лише безпристрасним оком на все, що тут відбувалося, і нарікав на нахабну несправедливість, яку спостерігав під час балотування (sic!), і на явне упередження багатьох...» [4, т. 3, с. 332–333].

² Первісне «промовисте» прізвище Столбикова під час 1-ї та 2-ї редакції роману.

ся про обрання до палати общин і виборчі процедури, що на момент описуваних подій мали майже 200-річну традицію, тобто про цілком сформований інститут парламентаризму – у текстах бачимо суспільно-типологічні збіги в авторських характеристиках і оцінках тих чи інших виборчих процесів, а також і в критиці фальсифікацій.

Г. Каннінгем відзначає двох англійських письменників, які зачепили проблему жорстокої непримиренності на місцевих виборах у першій половині XIX ст., проте жодним чином її не перебільшували – це, власне, Ч. Діккенс з його «Pickwick Papers» та Б. Дізраелі із соціальним романом «Sybil, or the two Nations» (1845) [11, р. 35], на якому позначилася зацікавленість автора чартистським рухом і його ідеологією (сам Б. Дізраелі мав досвід тривалої і складної боротьби за парламентське крісло). Щоправда, тут слід було б згадати ще більш ранній роман Е. Булвера-Літтона «Pelham: or The Adventures of a Gentleman» (1828), у якому так само докладно описано інтриги, що до них вдавалися претенденти на виборах до парламенту (через декілька років після виходу «Pelham...» цього письменника також оберуть до палати громад).

У романі Ч. Діккенса зображено гостру боротьбу між конкурентами у вигаданому місті Ітенсвілл під час виборів до палати общин, що їх із цікавості вирішують відвідати містер Піквік та його друзі. Причини, через які письменник вирішив не вказувати міста, більш ніж очевидні – справжня назва неминуче б викликала небажані для автора паралелі між істинними учасниками виборів, а типізація дала змогу вказати на загальність порушень для тогочасних британських виборів.

Та все ж були спроби критиків ідентифікувати місто, яке піквікісти обрали об'єктом аналізу реалізації виборчих прав у провінції. Так, Г. Шпет припустив, що Ч. Діккенс використав власний репортерський досвід і враження, набуті під час відвідин саффолкського містечка Садбері у період грудневих виборів 1832 р. та міста Іпсвіч – адміністративного центру графства Саффолк – під час наступних виборів у 1835 р. [10, с. 632, 721]. Дещо іншу хронологію відвідин Ч. Діккенсом провінційних англійських міст наводить британський літературознавець Б. В. Матц. Спираючись головню на доповідь дослідника К. Ф. Вотерса, він визначає дати візитів письменника під час виконання репортерських завдань так: Садбері – 25–26 липня 1834 р., де саме в ці дні відбувалися парламентські довибори; Іпсвіч – 1835 р. за

дорученням газети «The Morning Chronicle» [15, р. 91]. Тож розділ про ітенсвіллські вибори Ч. Діккенс писав фактично по «гарячих слідах» своїх відряджень, адже відповідний черговий випуск роману побачив світ у липні 1836 р.

Як і Г. Квітка-Основ'яненко, Ч. Діккенс не критикує особливостей виборчого процесу, а лише акцентує увагу на певних негативних аспектах, що панували на виборах до і після проведення виборчої реформи 1832 р. (Reform Act), згідно з якою було скорочено кількість так званих «гнилих містечок», але й водночас збільшено кількість виборців й урівноважено кількість представників у палаті громад.

Окрім спеціально вигаданої назви міста, де вирують передвиборчі пристрасті, Ч. Діккенс також уникає будь-яких натяків на головні партії того часу – торі та вігів, в Ітенсвіллі, натомість, точиться боротьба між партіями Жовтих і Синіх, яка є настільки непримиренною, що в місті політизовані навіть ті сфери життя, які не мають жодного стосунку до політики. Навіть прозаїчні господарські проблеми, які час від часу розв'язують містяни, наповнюються новим, непритаманним для них дріб'язковим «ідеологічним» змістом. Вигадані партії мають власні друковані органи – газети «The Eatanswill Gazette» і «The Eatanswill Independent», які постійно поливають брудом опонентів: їх звинувачено в усіх можливих страхітливих злочинах, навіть проти державності. Щоправда, висунуті партіями кандидати – вельмишановний Семюел Сламкі від Синіх та есквайр Гораціо Фізкін від Жовтих – підкреслено знеособлені й між ними не існує принципових відмінностей. Не відрізняються і їхні політичні програми, адже обидві спрямовані на задобрювання виборця та зневажання опонента, за єдиним винятком, як іронічно завважує Ч. Діккенс: «Fizkin expressed his readiness to do anything he was wanted: Slumkey, his determination to do nothing that was asked of him. Both said that the trade, the manufactures, the commerce, the prosperity of Eatanswill, would ever be dearer to their hearts than any earthly object; and each had it in his power to state, with the utmost confidence, that he was the man who would eventually be returned» [13, р. 170]. Тож щирість боротьби за благополуччя міста видається вкрай сумнівною. Письменник завважує і позірність вияву «всенародних» любові або зневаги до кандидатів, як і ганебне інсценування публічних проявів їхньої приязні до виборців.

Незважаючи на політичну індиферентність в оцінках ітенсвіллських виборів, одразу ж після виходу частини роману з аналізованим

епізодом критики, на превеликий подив автора, почали визначати як уподобання Піквіка (який нібито був переконаним вігом), так і політичну приналежність Боза (який був торі, бо ж «вігом він був настільки, наскільки жирафом»), хоч і працював у той час у «The Morning Chronicle», яку пов'язували з вігами) [14, р. 36]. Таким чином, попри намагання Ч. Діккенса узагальнити та типізувати політичну боротьбу, йому, як і Г. Квітці-Основ'яненку, це не зовсім удалося.

В Ітенсвіллі піквікісти змушені поселитися в готелі, у якому розмістився виборчий штаб одного з претендентів, й одразу втягуються у вир закулісних підступів. Непрямий і прямий підкуп виборців, як це зображено й у згаданих вище творах Г. Квітки-Основ'яненка, зокрема через улаштування бенкетів, дешевих «розпродажів» і подарунки, також дуже поширений в Ітенсвіллі. Каверзи, що їх улаштовують опонентам претенденти на парламентське крісло, надзвичайно подібні до тих, до яких удавалася Авдотья Макарівна для перемоги Столбікова. Так, у діалозі містера Піквіка та Сема з'ясовуються подробиці цих «дивних прийомів»:

‘Nothin’ at all, Sir,’ replied his attendant. ‘The night afore the last day o’ the last election here, the opposite party bribed the barmaid at the Town Arms, to hocus the brandy-and-water of fourteen unpolled electors as was a–stoppin’ in the house.’

‘What do you mean by “hocussing” brandy-and-water?’ inquired Mr. Pickwick.

‘Puttin’ laud’num in it,’ replied Sam. ‘Blessed if she didn’t send ’em all to sleep till twelve hours arter the election was over. They took one man up to the booth, in a truck, fast asleep, by way of experiment, but it was no go—they wouldn’t poll him; so they brought him back, and put him to bed again’ [13, р. 163].

Як і український письменник, Ч. Діккенс уважав акцентовані в романі зловживання тимчасовим явищем – вони мали зникнути в недалекому майбутньому. Втім на практиці такі порушення виявилися тривкими: у передмові до прижиттєвого видання «The Posthumous Papers...» 1867 р. він приходить до невтішного для себе висновку, що з-поміж інших критикованих у романі соціальних явищ спосіб проведення парламентських виборів навіть через 30 років після першого публікації усе ще потребує вдосконалення [12].

У романах можна зауважити і принципові відмінності виборчих процедур у Великій Британії 1820–1830-х рр. від виборів дворянських

предводителів у тогочасній Російській імперії – відносна демократичність і прозорість, передвиборчі перегони відбуваються з широкою агітаційною кампанією і публічними дебатами між претендентами. Головна ж відмінність полягала, звісно, у більш широкій формі представництва – у Російській імперії, як відомо, перші вибори в новостворений законодавчий орган – Державну думу – відбулися аж у 1906 р.

Столбиков і містер Піквік є не безпосередніми учасниками виборів, а спостерігачами. Хоча Столбиков мав би бути центральною постаттю виборчих перипетій у повіті, бо ж по їхньому завершенню набуває цілком нового та поважнішого статусу, насправді ж головну роль у них відіграє його дружина. Уважно обсервуючи вибори, персонажі часто не розуміють, що ж відбувається насправді (зрештою, вони виявляють своє нерозуміння не лише в цих епізодах, а й у багатьох інших ситуаціях, реалізуючи одну з головних рис фігури простака). Так, наприклад, Столбиков, зустрівши по дорозі в місто «запасних» дворян, приймає їх за підрядників і ніяк не може здогадатися, про яку ж найману роботу йдеться. Сем Веллер розвіює можливі «виборчі стереотипи» Піквіка, доводячи, що незалежність виборців легко купується в ітенсвіллських пабах і вибори є боротьбою не ідей (продукованих багатою уявою «впливових» редакторів місцевих газет), а гаманців очільників партій Синіх і Жовтих, а також їхніх покровителів.

Наївна форма «нерозуміння» героїв, як зауважив М. Бахтін, є організуючим чинником для розкриття так званої «внутрішньої людини» з її суб'єктивною природністю, яка протиставлена повсякденному світові. У такий спосіб розвінчується «недобра умовність» у тій чи тій сфері [1, с. 415–416]. «Неправильність» чинних норм виборів, як і неадекватність загальноприйнятих уявлень про справедливість та чесність ключових учасників виборчого процесу, з такої позиції довірливого та простакуватого глядача виступає у тексті надзвичайно виразно. Простаки Піквік і Столбиков залучені у цю систему умовностей випадково, і такий кут обсервації дає змогу відверто говорити про закулісні інтриги провінційних виборів.

Вибори як подія непересічного значення в досліджуваних творах розгортаються в провінційному хронотопі Ітенсвіллу та безіменного повітового міста української периферії. В обох випадках це «явище»

уподібнене захопливій азартній грі, справжньому змаганню між учасниками виборчого процесу, який набуває рис «вибуху» в розміреному та спокійному житті провінційних міст.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Передвиборчі перегони й результати виборів утворюють суцільний симулякр, який маскує відсутність репрезентативності влади в британському парламенті та російській повітовій адміністрації відповідно, а також відсутність справжнього вибору. Імітування акту вибору перетворює пафосне обирання представника інтересів певної соціальної групи – джентрі, або дворянства – у фарс. Тож, як слушно зауважують дослідники сюжетики, у провінційному контексті вибір набуває знакового характеру [7, с. 80]. Проте якщо у Ч. Діккенса неабияка подія виборів не є значимою для розвитку сюжету через серіальність тексту, то в Г. Квітки-Основ'яненка вона важлива, адже кардинально змінює долю головного героя. Вагомими для розуміння специфіки цих двох зразків жанрового різновиду «роману великої дороги» є також інші поетикальні аспекти, які й окреслюють перспективу наступних досліджень.

Джерела та література

1. Бахтин М. М. *Формы времени и хронотопа в романе : очерки по исторической поэтике* / М. М. Бахтин // Бахтин М. М. *Собрание сочинений*. В 7 т. Т. 3. *Теория романа (1930–1961)*. – М. : Яз. славян. культур, 2012. – С. 340–503.
2. Беккер С. *Миф о русском дворянстве: Дворянство и привилегии последнего периода императорской России* / Сеймур Беккер ; пер. с англ. Б. Пинскера. – М. : Новое лит. обозрение, 2004. – 344 с.
3. Богачевська Л. О. *Спільні мотиви романів Г. Квітки-Основ'яненка «Пан Халлявський» та Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу»* / Л. О. Богачевська // *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр.* – Ужгород, 2005. – Вип. 9 : *Українська література в загальноєвропейському контексті*. – С. 37–42.
4. Болотов А. Т. *Жизнь и приключения Андрея Болотова, описанная самим им для своих потомков*. В 3 т. Т. 3 / А. Т. Болотов; отв. ред. О. А. Платонов. – М. : Ин-т рус. цивилизации, 2013. – 1280 с. – (Рус. биогр. серия).
5. Квітка-Основ'яненко Г. Ф. *Збір. творів*. У 7 т. / Григорій Федорович Квітка-Основ'яненко ; [ред. кол. : П. М. Федченко та ін. ; упоряд. і прим. О. І. Гончара та С. Д. Зубкова ; вст. ст. С. Д. Зубкова. – К. : Наук. думка, 1978–1981.
6. Ключевский В. О. *Предмет чтений «Западное влияние в России после Петра»* / В. О. Ключевский // Ключевский В. О. *Неопубликованные произведения* / Василий Осипович Ключевский ; [предисл. М. В. Нечкиной]. – М. : Наука, 1983. – С. 11–112.

7. Козлов А. Е. Провинциальные сюжеты русской литературы XIX века : монография / А. Е. Козлов ; науч. ред. Т. И. Печерская. – Новосибирск : Новосиб. гос. пед. ун-т, 2014. – 196 с.
8. Соколянський М. Г. Западноевропейський роман епохи Просвіщення: проблеми типології / Марк Георгієвич Соколянський. – Київ ; Одеса : Вища шк., 1983. – 140 с.
9. Соколянський М. Г. «Мертві душі» як роман великої дороги / Марк Соколянський // Споконвіку було слово : зб. на пошану проф. О. Александрова з нагоди його 60-річчя / за ред. Н. В. Кутуза [та ін.]. – Одеса : Астропринт, 2007. – С. 347–355.
10. Шпет Г. Коментарій к роману Чарльза Діккенса «Посмертні записки Пиквікського клубу» / Густав Шпет // Діккенс Ч. Посмертні записки Пиквікського клубу : роман / Чарльз Діккенс. – М. : Незалежна газ., 2000. – С. 573–820.
11. Cunningham H. The Challenge of Democracy: Britain 1832–1918 / Hugh Cunningham. – Abingdon ; New York : Routledge, 2014. – 328 p. – (New History of Britain).
12. Dickens Ch. Preface to the Charles Dickens Edition, 1867 [Electronic resource] / Dickens Ch. // Prefaces (PDF) in The Pickwick Papers. – Access mode : http://ocw.mit.edu/courses/literature/211-430-popular-culture-and-narrative-serial-storytelling-spring-2013/syllabus-and-calendar/MIT21L_430S13_dickens2.pdf
13. Dickens Ch. The Pickwick Papers / Charles Dickens ; Introduction and Notes by D. Ellis, Univ. of Kent at Canterbury). – Ware : Wordsworth Classics, 2000. – 751 p.
14. Drew L. M. J. Dickens the Journalist / John M. L. Drew. – Basingstoke, Hampshire ; N. Y. : Palgrave Macmillan, 2003. – VIII, 255 p.
15. Matz B. W. The Inns & Taverns of “Pickwick”, with Some Observations on Their Other Associations, with Thirty-One Illustrations by C. G. Harper, L. Walker, Arch. Webb, and from Old Prints and Photographs / Bertram Waldrom Matz. – London : C. Scribner’s Sons, 1921. – xii, 250 p.

Чик Денис. Sine prece, sine pretio, sine rosulo?: вибори як подія в сюжеті «романа великої дороги» Г. Квитки-Основьяненко і Ч. Діккенса. В статті досліджуються вибори як подія в сюжетах романів «Життя і походження ... Столбикова...» українського письменника Квитки-Основьяненко і «The Posthumous Papers of the Pickwick Club» англійського романиста Діккенса. Прослідковано, як вибори уподоблені азартній грі, реальному змаганню між учасниками виборчого процесу, який набуває рис «взрива» в житті провінціальних міст. Вибори як подія незвичайного значення в досліджуваних творах розгортаються в провінціальних хронотопах міст Ітенсвілл і безим'яного уездного міста української периферії. Вибори і результати гонки утворюють єдиний симулякр, який маскує відсутність репрезентативності влади в британському парламенті і російській уездній адміністрації. В статті розглянуто, як письменники доводять ідею, що імітація акту вибору перетворює пафосний вибір в фарс.

Ключові слова: жанр, роман великої дороги, подія, провінціальні вибори.

Chyk Denys. Sine prece, sine pretio, sine poculo?: Elections as An Event in the Plot of the “High Road Novels” by H. Kvitka-Osnovianenko and Ch. Dickens. The article deals with the election as an event in the novel “The Life and Adventures... of Stolbikov...” by H. Kvitka-Osnovianenko and “The Posthumous Papers of the Pickwick Club by Ch. Dickens. It traces how in the texts the election likened gambling, a real competition between the participants of the election process, which takes features of “explosion” in the life of the provincial towns. Election as an event of exceptional importance in the investigated novels is deployed in the chronotopes of a provincial fictional town of Eatanswill and of an unnamed Ukrainian peripheral town. Election results and race form a solid simulacrum, which masks the lack of representativeness of power in the British Parliament and the Russian county administration. The article examines how writers argue that the imitation of choice act turns pathetic election to farce.

Key words: genre, the high road novel, event, provincial election.

УДК 82.091::821.161.2+821.112.2

Ольга Чик

ФЕМІНІСТИЧНИЙ ДИСКУРС У РОМАНАХ «ЛЮБОРАЦЬКІ» А. СВИДНИЦЬКОГО ТА «EFFI BRIEST» Т. ФОНТАНЕ

У статті розглянуто «чоловічі тексти» А. Свидницького й Т. Фонтане – романи «Люборацькі» та «Effi Briest», які можна означити «феміністичними» з огляду на те, що їхні автори свідомо кидають виклик не так патріархальному літературному канону, як патріархальному суспільству. Типологічна схожість жіночих характерів у А. Свидницького та Т. Фонтане зумовлена близькістю їхніх естетичних принципів: у досліджуваних романах виховання бачимо оновлення підходів до зображення жінки.

Ключові слова: роман виховання, патріархальне суспільство, жіночий образ, компаративна типологія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасне українське літературознавство виявляє активне зацікавлення проблемами літературного фемінізму. Термін «фемінізм» став багатозначним, набувши різних конотацій. Як зауважує В. Погребна, «сміслові межі поняття “фемінізм” є широкими, адже це явище неоднорідне за своїм складом. Це поняття неможливо визначити однозначно, оскільки саме явище видозмінюється з плином часу, розширює коло інтересів і про-